

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
43

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-36-2

BRNO 2002

Z práce Archeologického ústavu Akademie věd ČR Brno v roce 2001

Archeologický ústav AV ČR Brno pokračoval v roce 2001 v intencích vlastního výzkumného záměru i celkové vědní koncepce Akademie věd ČR především v řešení několika vymezených zásadních archeologických problémů širší závažnosti.

Za nejdůležitější výstup Střediska pro výzkum paleolitu a paleoetnologie lze považovat publikovaný soubor statí k lokalitě Dolní Věstonice II, reprezentativnímu příkladu velkého loveckého sídliště se složitým vývojem a prostorovým členěním i specifickým spektrem aktivit (zpracování ulovených mamutů, pohřby atd. – srov. Svoboda, J.: K analýze velkých loveckých sídlišť: prostorová struktura a chronologie lokality Dolní Věstonice II-IIa, Památky archeologické XCII-1, 2001, 74-97; s následnými koreferáty D. Westové, M. Fišákové-Nývltové, P. Škrdly a A. Šajnerové). K recenznímu řízení byla dále odevzdána konečná verze rukopisu závěrečné monografie o výzkumu naleziště z počátku mladého paleolitu na Stránské skále u Brna, která vyjde péčí Peadboddy muzea Harvardské univerzity. V návaznosti na předchozí výzkum známé gravettienské lokality v Předmostí a na chystanou výstavbu památníku se rovněž podařilo zpracovat a publikovat soubor statí k její stratigrafii, fauně a antropologii (Svoboda, J.: K analýze velkých loveckých sídlišť: výzkum v Předmostí v roce 1992, Archeologické rozhledy LIII, 2001, 431-443; s navazujícími příspěvky M. Nývltové-Fišákové a E. Drozdové). Ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně dospělo řešení projektu Grantové agentury AV ČR „Paleolitické a mezolitické osídlení krasu“ k dokončení závěrečné monografie „Prehistorické jeskyně“, obsahující katalog lokalit a dílčí studie k dosud nezpracovaným výzkumům a lokalitám. Finální prospekční sezonou byl zakončen i grant nadace společnosti National Geographic „Poslední lovci severních Čech“, v jehož rámci proběhl výzkum dvou stanic (Dolský Mlýn a Okrouhlík), byl zorganizován závěrečný mezinárodní seminář v Dolních Věstonicích a vypracována závěrečná zpráva.

Pracovníci Střediska pro archeologii doby římské a stěhování národů soustředili svoji pozornost na řešení nově zahájeného projektu Grantové agentury AV ČR „Římská enkláva v oblasti Mušova, současné problémy a význam pro římské vojenské dějiny“. Cílem je pokračování v terénním výzkumu římské fortifikace na Hradisku u Mušova, se zaměřením na poznání skutečného rozsahu objektu, na charakter a dataci opevňovacích prvků i na souvislosti s ostatními soudobými

strukturami v blízkém okolí. Dalším výstupem by měl být katalog veškerých dosavadních nálezů. Terénní výkopové práce na jihozápadním svahu mušovského Hradiska zachytily další doklady o chronologickém sledu římských vojenských aktivit, zvláště ze starší vrstvy osídlení; mezi nálezy vyniká bronzový nástavec gladiátorské přilby ve formě gryfa. Z výsledků teoretického zpracování lze uvést připravené analytické studie o historicko-sídelních souvislostech nálezů germánské stříbrné spony z Mušova a o problematice vztahu římského pochodového tábora v Modřicích u Brna k soudobému barbarskému osídlení (Tejral, J.: Die Germanische Silberfibel von Mušov und ihr archäologisch-historisches Umfeld; Komoróczy, B.: Das römische temporäre Lager in Modřice). Řešených témat se dotkly i záchranné výzkumy zabezpečované Střediskem pro archeologii doby římské a stěhování národů (Blansko – pozdně laténské sídliště; Modřice – prostor římského pochodového tábora a germánského osídlení; Opava – Vávrovice – sídliště dobrodzieńské skupiny).

Ukončen byl projekt Grantové agentury ČR „Oblast severně od středního Dunaje v období mezi rozpadem západořímské říše a příchodem Slovanů. Nové pohledy archeologického a antropologického bádání“, kde se práce vedle závěrečných analýz materiálu a přírodovědných rozborů zaměřily především na dokončování monografie s předběžným názvem „Studien zur Archäologie des mittleren Donauraumes im 5. Jahrhundert“. Do tisku pak byl připraven sborník „Die Probleme der frühmerovingischen Entwicklung im mittleren Donauraum“, v němž budou publikovány první výsledky rozsáhlého rozboru archeologického materiálu z doby 5. – 6. století, přinášející mj. některé úpravy absolutních dat (oba tituly budou vydány v ediční řadě „Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno“). Spolu s tím probíhala i kompletace katalogů časně merovejských pohřebišť z Lužic, Holubic, Borotic, Čejkovic aj. Souběžně v rámci spolupráce mezi AV ČR a francouzským CNRS realizovaný projekt „La formation de la civilisation Merovingienne en Europe occidental et central“ byl pak na přání francouzské strany rozšířen o problematiku karolinského období, dotýkající se mj. i vytváření a formování elit prvních politických útvarů u západních a jižních Slovanů.

V zásadě ve dvou okruzích byly Střediskem pro slovanskou a časně středověkou archeologii řešeny závažné otázky dějinného a kulturního vývoje v době Velké Moravy. Ke svému završení zde dospěl komplexní projekt Grantové agentury ČR „Sídelní aglomerace velkomoravských mocenských center v proměnách údolní nivy“, na interdisciplinární bázi studující v komparaci s dalšími dobovými centry především přírodní prostředí, ale i hospodářské poměry celé nikulčické aglomerace.

Stěžejním výsledkem řešení projektu zde byl vydaný sborník zejména paleoekologických studií, přinášejících vyhodnocení jednotlivých složek přírodního prostředí hradiště v Mikulčicích – geologie, vegetace a vybraných druhů a kategorií fauny. Spolu s archeologickou analýzou nálezů souvisejících se zajištěním provozu hradiště a výživy jeho obyvatel (srov. Poláček, L. (Hrsg.): Studien zum Burgwall von Mikulčice V. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 21. Brno 2001, 512 str.). Podařilo se rovněž dokončit komplexní archeologickou topografií údolní nivy řeky Moravy v Dolnomoravském úvalu. Další cenná absolutní data z časného i vrcholného středověku poskytla ústavní dendrochronologická laboratoř, její činnost však byla v závěru roku těžce postižena tragickým úmrtím odpovědné pracovnice Mgr. J. Vrhové-Dvorské, PhD.

V roce 2001 byl rovněž uzavřen projekt Grantové agentury ČR „Velkomoravská pohřebiště a jejich přínos pro chronologii 9. a 10. století“. Splněn byl především jeho stěžejní cíl: moderní zpracování vybraných velkomoravských nekropolí a podrobný rozbor získaného pramenného fondu; byly zkompletovány a většinou již do tisku připraveny analytické studie či katalogy pohřebišť z Olomouce – Slavonína, Mušova a od mikulčických kostelů č. 6, 8 – 10 a 12. Vedle podrobných poznatků o vývoji a formách pohřbívání na jednotlivých lokalitách byly přitom získány nové závažné informace o některých sakrálních stavbách v Mikulčicích, zvláště o kostelech č. 9 a 12. K tématu však bylo současně zveřejněno i několik dílčích studií, publikovaných zčásti i v ústavem vydaném sborníku (srov. Galuška, L. – Kouřil, P. – Měřinský, Z. (ed.): Velká Morava mezi východem a západem. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Uherské Hradiště, Staré Město 28. 9. – 1. 10. 1999. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 17. Brno 2001, 427 str.).

Navazující problematiku geneze některých prvků vrcholně středověké sídelní struktury řešil projekt Grantové agentury ČR „Archeologie středověkých měst v českých zemích“, který se v prvním roce své realizace soustředil na zpracování katalogu jednotlivých lokalit, na jehož základě by bylo možné nastinit problémovou bilanci dosavadních poznatků o počátcích institucionálních měst na území České republiky.

V centru pozornosti Oddělení archeologické databáze a moravsko-slezského pravěku byly některé otázky historického vývoje jižní Moravy v eneolitu a na přelomu starší a střední doby bronzové (metalurgie pozdního eneolitu a štipaná industrie věteřovské skupiny, práce na publikaci mohylového pohřebiště v Boroticích aj.). Do tisku byl dále připravován katalog archeologických nalezišť z oblasti vodního díla Nové Mlýny. Oddělení archeologické prospekce a mezioborové spolupráce

pak koncentrovalo svoje kapacity zejména na archeogeofyzikální prospekci jak na investičních stavbách (např. dálnice D 3 na Tábořsku a D 47 na severní Moravě, obchvat I/38 v Jihlavě), tak na známých archeologických lokalitách (Olomouc – Neředín a Slavonín, zaniklá středověká ves Bystřec u Jedovnic, kostel sv. Jiří v Bechyni).

Vedle součinnosti s mnoha domácími vědeckými institucemi pokračoval Archeologický ústav AV ČR Brno také v roce 2001 ve smluvní vědecké spolupráci s mnoha zahraničními partnery. Z více kooperací lze jmenovat kupříkladu projekt „Počátek mladého paleolitu“ – společně řešený s Harvardskou univerzitou, Dept. of Anthropology, s cílem komparace materiálu z Předního východu a Moravy pro období asi 40 000 – 30 000 let B.P. – a dlouhodobý projekt AV ČR, AV Slovenské republiky a dalších vědeckých institucí Maďarska, Rakouska i Polska „Moravia Magna“, podporovaný Mezinárodní akademickou unií a zaměřený na všestranné poznání prvního státního útvaru západních Slovanů.

Kromě základního výzkumu působil ústav nadále i v oboru konzultační a poradenské činnosti. Podle zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči bylo pro orgány státní správy a další veřejné i soukromé instituce a osoby vyhotoveno celkem na 360 písemných odborných expertiz určujících podmínky ochrany archeologických lokalit a archeologických kulturních památek. Z významnějších aktivit v této oblasti je možné jmenovat alespoň vypracování návrhu na prohlášení tvrziště ve Štítině (okr. Opava) za kulturní památku pro Ministerstvo kultury ČR.

Provedeny byly některé menší korekce v organizační struktuře ústavu, kde z Oddělení archeologické prospekce a interdisciplinární spolupráce byli pod přímou pravomoc ředitele vyčleněni pracovníci laboratoří. V souvislosti s uzavřením nových pracovních smluv byli kladně atestováni tři zaměstnanci. Rozšířit se podařilo personální složení, v roce 2001 byli přijati celkem tři noví odborní pracovníci (z toho jeden absolvent VŠ a jeden dokončující studium na VŠ). Čtyři ústavní badatelé pokračují v distančním postgraduálním doktorandském studiu na MU Brno, UK Praha a Univerzitě v Budapešti, jeden z nich pak po složení státní rigorózní zkoušky dosáhl titulu RNDr.

V jednotlivých edičních řadách ústavu byly v roce 2001 vydány celkem tři tituly:

Galuška, L. – Kouřil, P. – Měřinský, Z. (ed.): Velká Morava mezi východem a západem. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Uherské Hradiště, Staré Město 28. 9. – 1. 10. 1999. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 17. Brno 2001, 427 str.

Poláček, L. (Hrsg.): Studien zum Burgwall von Mikulčice V. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 21. Brno 2001, 512 str.

Přehled výzkumů 42 (2000). Red. Komoróczy, B. – Škrdla, P. a kol., Archeologický ústav AV ČR Brno, Brno 2001, 295 str.

V návaznosti na řešené vědecké projekty realizoval Archeologický ústav AV ČR v Brně v roce 2001 jako pořadatel nebo ve spolupráci rovněž několik mezinárodních akcí:

- „Přírodovědné metody v archeologii“ – mezinárodní konference, Brno, 15. – 16. 2. 2001 (celkem 120 účastníků, z toho 7 zahraničních ze Slovenska).
- „Druhé pracovní setkání Mikulčice – Ostrów Lednicki“, Mikulčice, 25. – 26. 5. 2001 (celkem 30 účastníků, z toho 5 zahraničních z Polska).
- 14. Internationales Symposium „Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum“. Pořádáno spolu s Österreichische Akademie d. Wiss., Institut für Ur- und Frühgeschichte d. Universität Wien, Archäologisches Institut d. Universität zu Köln a Archeologickým ústavem SAV v Nitra na téma „Kontinuität und Diskontinuität“, Kravsko u Znojma 26. – 29. 11. 2001 (přes 50 účastníků, z toho 32 zahraničních badatelů z Francie, Maďarska, Německa, Polska, Rakouska, Rumunska, Ruska a Slovenska).
- „Poslední lovci – sběrači severních Čech“. Mezinárodní seminář, Dolní Věstonice 29. 11. 2001 (50 účastníků, z toho 5 zahraničních z Německa).

V oblasti popularizace byly především uskutečněny již dříve chystané výstavy. V rámci spolupráce Akademie věd ČR a francouzského CNRS proběhla v termínu 9. 2. – 30. 6. 2001 v Reiss-Museum v Mannheimu mezinárodní výstava „Das Gold der Barbarenfürsten. Schätze aus Prunkgräbern des 5. Jhs. n. Chr. zwischen Kaukasus und Gallien“. Archeologický ústav AV ČR v Brně se rovněž podílel na přípravě výstav „Otto der Grosse, Magdeburg und Europa“ (Magdeburg, 27. 8. – 2. 12. 2001) a „Střed Evropy kolem roku 1000“ (Národní muzeum v Praze, 3. 3. – 2. 6. 2002). Z dalších aktivit je třeba zmínit realizaci pořadů o výzkumech starší střední doby kamenné spolu s českou a britskou televizí.

Jiří Doležal, AÚ AV ČR Brno

Paleolitické a mezolitické osídlení krasu Projekt Grantové agentury AV ČR A9001901/98 1999 - 2001, souhrnná zpráva

Tento projekt byl řešen ve spolupráci Archeologického ústavu AV ČR Brno (Štředisko pro paleolit a paleoetnologii, J. Svoboda, P. Škrdla a L. Jarošová) a Moravského zemského muzea (ústav Anthropos, K. Valoch), za účasti dalších specializovaných pracovišť. Po více než století intenzivní explorační i publikační činnosti v našich krasových oblastech bylo jeho cílem jednak vytvoření katalogu paleolitických a mezolitických jeskynních lokalit Moravy a Slezska, jednak zpracování a zhodnocení dosud nezveřejněných výsledků krasového výzkumu.

1. Katalog paleolitických jeskynních lokalit Moravy (K. Valoch, J. Svoboda a I. Balák). Katalog předkládá jednotnou databázi jeskyní s paleolitickým osídlením, tj. s artefakty včetně sporných lokalit. Zahnuje lokalizaci, fyzické vlastnosti jeskyní, charakter nálezů a bibliografii. Na základě revize v terénu i ve sbírkách bylo nově zařazeno několik menších lokalit a materiálů, např. Mikulov-Turold, Říčky-Abri, Pod Kůlničkou, Nad Jáchymkou, Malá Drátenická, U Tří kotlů, Jestřábka, Bobrovského, Jeskyně 184, Kateřinská jeskyně. - Na archeologický katalog navazuje katalog fauny ve stratigrafickém kontextu těchto jeskyní, který vypracoval R. Musil.

2. Tematické studie

Pekárna. K tisku byly připraveny původní rukopisné deníky R. Czižeka z let 1925, 1926, 1929 a 1930 (J. Svoboda, M. Badalová, J. Führerová). Dílčí studie ke stratigrafii a chronologii této jeskyně byly zpracovávány paralelně s grantovým projektem, a to z hlediska typologie (Valoch 1999) i biostratigrafie (Svoboda-Horáček-Ložek- Svobodová-Šilar 2000).

Ochozská jeskyně. K. Valoch vypracoval souhrnnou studii revidující situaci před Ochozskou jeskyní, zpracoval materiál a připojil široce koncipovanou srovnávací studii o středoevropském magdalénienu.

Areál Mokrá-lom. P. Škrdla zjistil při záchranném výzkumu v prostoru ohroženém mokerským lomem menší otevřená sídliště magdalénienu. V návaznosti na to vypracoval studii o struktuře osídlení v jižní části Moravského krasu.

Jeskyně jižní části Moravského krasu podle nepubl. výzkumů B. Klímy: Kůlnička, Liščí a Klímová. Podle rukopisů B. Klímy editoval J. Svoboda texty a dokumentaci. Všechny jeskyně indikují

PŘEHLED VÝZKUMŮ 43 (2001)

Vydává:	Archeologický ústav AV ČR Brno Královopolská 147, 612 00 Brno E-mail: infor@iabrno.cz http://www.iabrno.cz
Odpovědný redaktor:	Doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
Redakce a příprava pro tisk:	Mgr. Bakázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, PhD., PhDr. Lubomír Šebela, CSc., Alice Del Maschio, Miroslav Lukáš
Jazyková úprava:	PhDr. Jan Balhar, CSc.
Na titulním listě:	Plastika medvěda z Pavlova (kresba J. Svoboda); letecký snímek Mušova a Pálavy (foto O. Šedo)
Tisk:	BEKROS
Náklad:	350 ks

© 2002 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00